

УДК 37.013.42
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.68-71

Козубовський Максим Ростиславович

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
kozub@hotmail.com

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ДІТЕЙ В ЛІТНІХ ТАБОРАХ США

Анотація. В статті розглядаються питання соціального виховання і відповідної соціально-педагогічної роботи з проблемними неповнолітніми в США. Відзначається, що в США є значний досвід організації роботи з проблемними дітьми в літніх таборах, які мають давні і усталені традиції такої роботи. Одні з них працюють з дітьми тільки літом, інші – впродовж року. Мета статті – проаналізувати особливості роботи з проблемними дітьми в літніх заміських таборах США. Використання загальнонаукових методів дослідження (вивчення наукової літератури, аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, узагальнення, абстрагування) дало змогу виявити, що в літніх таборах проводиться відповідна робота з проблемними дітьми, спрямована не тільки на їх фізичне оздоровлення, але й моральне. Літній оздоровчий табір на сьогодні є установою, яка не тільки здійснює оздоровлення й відпочинок дітей, але й виконує освітню й виховну функцію/ В результаті відбуваються позитивні зміни в інтелектуальній, мотиваційній, емоційній, вольовій, сфері і саморегуляції особистості. Узагальнена модель роботи з проблемними дітьми в літніх таборах передбачає 3 етапи: діагностику особистісного розвитку дитини; розробку відповідних програм роботи з нею; безпосередню реалізацію програм.

Ключові слова: проблемні діти, соціальне виховання, літній табір, модель, США.

Вступ. Літні канікули для школярів – це відновлення здоров'я, і розвиток творчого потенціалу, вдосконалення особистісних можливостей, прилучення до культурних і освітніх цінностей, і входження в систему нових соціальних зв'язків, втілення власних планів і задоволення індивідуальних інтересів у значимих для особистості сферах діяльності.

Однією з найпоширеніших форм літнього відпочинку дітей, підлітків і юнацтва є дитячі оздоровчі табори. Літній табір є, з одного боку, формою організації вільного часу дітей різного віку, статі й рівня розвитку, з іншого боку – простором для оздоровлення, розвитку художньої, технічної, соціальної творчості дитини.

Дитячий оздоровчий табір має свою специфіку, що дає йому певні переваги перед іншими формами й засобами роботи. Насамперед, вони в тому, що обстановка табору сильно відрізняється від звичної домашньої чи шкільної обстановки. Це виражається, по-перше, у спільному проживанні дітей. По-друге, саме тут неповнолітні більш тісно взаємодіють зі своїми дорослими наставниками, між ними швидше виникає «зона довіри». По-третє, діти долучаються до здоровішого й безпечнішого способу життя у природних умовах соціального й природного середовища. По-четверте, неповнолітні активно спілкуються із природою, що сприяє зміцненню їх здоров'я й підвищенню рівня екологічної культури. І, нарешті, відпочинок, розваги й заняття улюбленими справами дають дітям можливість відновити свої фізичні й духовні сили. Все це допомагає розвинути нові навички, більш повно розкрити потенціал своєї особистості.

Особливо важливе значення має перебування в літніх таборах проблемних дітей, схильних до девіантної поведінки. Зазвичай вони відчують себе ізольованими в колективі класу, часто виховуються в неблагополучних родинах, не мають сформованих навичок адекватної поведінки в суспільстві. В літньому таборі їм приділяється особлива увага, вони відчують себе рівноправними членами колективу, мають змогу займатися улюбленими справами і позитивно проявити себе в тому чи іншому виді діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми перебування дітей в літніх заміських чи пришкільних таборах досить широко висвіт-

люються в працях вітчизняних учених: М.Костюк, О.Давиденко, В.Білецька, Л.Квашина (оздоровлення дітей в таборі), С.Харченко, О.Песоцька (соціально-педагогічна робота), В.Андрусів, І.Клід (організація дозвілля), О.Бартків, Н.Бугайчук, В.Грановський, Н.Яковець (методика виховної роботи в таборах), Р.Вовк, О.Міщенко, В.Максимчук (організація роботи табору), Л.Біленкова, В.Берена (підготовка кадрів для роботи в таборі), М.Димитров (роль вожатого в таборі) та ін. Проте питання роботи в літніх таборах з проблемними дітьми в Україні досліджені недостатньо. Водночас аналіз наукової літератури США свідчить про значну увагу науковців до питання про роль літнього табору у ресоціалізації неповнолітніх з відхиленнями у поведінці. Тому вважаємо доцільним розглянути деякі аспекти досвіду США у вирішенні цієї проблеми.

Мета статті – проаналізувати особливості роботи з проблемними дітьми в літніх таборах США. В дослідженні використані в основному теоретичні **методи:** вивчення наукових джерел, аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, конкретизація, абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Питання відхилень у поведінці неповнолітніх досліджуються багатьма вченими США [1-4]. Таких дітей називають по-різному («vulnerable», «emotionally disturbed», «disruptive», «behaviorally disturbed», «deviants», «delinquents», «children at risk» etc.). Пропонуються різні підходи до організації виховної роботи з дітьми. Один із них – перебування дітей в заміських літніх таборах, де створюються оптимальні умови для їх успішної соціалізації [5-8]

На сьогодні в США існує велика різноманітність таборів як по майновій приналежності, юридичному статусу, організаційній структурі, так і за змістом діяльності, що забезпечують кожному право вибору власної стратегії додаткової освіти. Наявність досить великої кількості видів діяльності, можливість їх вільного вибору й складання індивідуальної програми в поєднанні із чітким визначенням обов'язкових занять і розпорядку їх відвідування створюють вдалу комбінацію індивідуального й колективного підходу в організації навчально-виховного процесу.

Орієнтація на інтереси дитини сьогодні є однією з важливих рис дитячого оздоровчого табору. Дитячий табір створює сприятливі умови для самовдос-

коналення й самореалізації особистості. Все більшої ваги й впливу на діяльність дитячих заміських таборів, як установ додаткової освіти країни, здобуває гуманістична психологія. Повага до особистості дитини, до її внутрішнього світу, визнання її права бути собою, створення умов для розвитку її здібностей, задоволення індивідуальних потреб і потреб у самореалізації – все це характеризує дитячий оздоровчий табір гуманістичної орієнтації. Такий табір надає вибір напрямку й темпу розвитку кожному індивіду і шляхів задоволення його нових актуальних потреб.

Для організації діяльності дитячих оздоровчих таборів пріоритетними є наступні положення:

- дитячі оздоровчі табори є частиною соціального середовища, в якому діти реалізують свої можливості, потреби індивідуальні, фізичні і соціальної компенсації;

- в основі діяльності дитячого оздоровчого табору лежать принципи масовості й загальнодоступності заходів щодо інтересів; розвитку творчості й самодіяльності, соціально значимої спрямованості діяльності; єдності оздоровчої й виховної роботи з дітьми; взаємозв'язки з родиною й соціальним середовищем;

- дитячі оздоровчі табори характеризують предметно-практичну діяльність, конкретні життєві ситуації, які допомагають пізнати дитину, вибудувати відносини між дітьми, дітьми й дорослими.

При правильно організованій діяльності дитячий оздоровчий табір має можливість формувати сприятливу атмосферу для самопізнання й самовиховання, що обумовлено низкою особливостей. В умовах табору можуть бути організовані всі провідні види діяльності (комунікативна, спортивна, трудова, пізнавальна, естетична, художньо-творча, освітня й т.п.). Взаємодія дітей у таборі має нетрадиційний характер за змістом й формою включення їх у ті або інші сфери діяльності, що сприяє прояву ініціативи й суб'єктної активності. Має місце постійний самоаналіз подій, всього того, що відбувається в таборі, у тому числі й участі кожної дитини в його житті.

Повинна бути створена обстановка, при якій кожна дитина відчуває причетність до розв'язку завдань, що постають перед колективом. Розвиток самоврядування допомагає відчуті всю складність соціальних відносин, сприяє формуванню соціальної активності, розвитку лідерства.

Створення умов для розвитку самоврядування передбачає включення неповнолітніх у складні взаємини, що складаються в колективі. Через свою участь у вирішенні проблем загону, табору діти формують у себе якості, необхідні для подолання труднощів соціального життя. Від ставлення дітей до завдань спільної діяльності залежить їхня позиція у вирішенні управлінських проблем.

Характер розвитку й ступінь оздоровлення дітей значною мірою залежать від рівня професіоналізму й спеціальної компетентності дорослих, які організують життєдіяльність дитини в таборі протягом усієї зміни й кожного дня.

Таким чином, дитячий оздоровчий табір на сьогодні є установою, яка не тільки здійснює оздоровлення й відпочинок дітей, але й виконує освітню й виховну функцію [7].

Заміський дитячий табір ефективно функціонує при спільності інтересів, спільної діяльності дітей і дорослих. При цьому за дітьми повинно залишатися право вибору форм життєдіяльності центру, вільного переходу з однієї групи в іншу, можливість створення асоціацій для реалізації власних програм і проєктів.

У працях учених сформульовані умови, від яких

залежить ефективність соціального виховання в заміському дитячому таборі: індивідуально-психологічні: короткочасність функціонування, відносна просторова автономність існування, змішаний склад, домінування колективного характеру життєдіяльності, можливість зміни позицій і соціальних ролей; соціально-психологічні: обмеженість у часі всього комплексу процесів створення колективу, швидке розгортання міжособистісного пізнання й розвитку взаєморозуміння; прискорене формування і якісне перетворення системи міжособистісних взаємин; організаційно-педагогічні: різноманітність форм, видів і способів здійснення діяльності, що створюють можливість для різностороннього прояву властивостей і якостей особистості, її самореалізації й самоствердження, насиченість життєдіяльності, переважно суб'єкт-суб'єктний характер педагогічної взаємодії; широке залучення в самоврядування, сприятливі можливості для розвитку ініціативи й самодіяльності дитини.

Основними орієнтирами з організації соціального виховання дітей групи ризику у заміських дитячих таборах є:

- створення доброзичливої атмосфери, що сприяє орієнтації дитини на позитивні дії й вчинки;

- створення умов для самовизначення кожної дитини через виявлення її інтересів і здібностей, допомога у виборі шляхів самопізнання;

- забезпечення гарантій соціальної захищеності, побудова гуманних відносин у колективі;

- розвиток ціннісних орієнтацій, перетворення узагальненого соціального досвіду у внутрішню силу, мотив, що спонукує дитину до соціальної діяльності;

- залучення дітей до спільної соціальної творчості, підтримка й стимулювання соціальних значимих ініціатив дитини;

- участь неповнолітніх у реальному керуванні своєю життєдіяльністю, створення органів самоврядування, делегування дітям відповідальності за прийняті рішення.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що існує певна узагальнена модель роботи з проблемними дітьми в заміських таборах. Її реалізація передбачає проходження таких етапів:

1. Виявлення дітей, які перебувають у соціально небезпечних умовах; діагностика проблем особистісної й соціального розвитку. Даний етап передбачає використання набору взаємозалежних діагностик особистості дитини й умов її навчання й виховання як вдома, так і в освітніх установах по найбільш важливих напрямках реалізації процесу її соціальної адаптації, результати яких представлені у вигляді карт. Діагностична карта фіксує результати вивчення й спостереження за дитиною фахівців (вихователів, соціальних педагогів, психологів, кураторів) і відслідковує результати колекційної роботи. На основі результатів діагностики формується педагогічний прогноз і визначаються мета й перспективи супроводу дитини. При проведенні діагностичної роботи використовуються принципи: генетичного підходу до вивчення психіки дитини; детермінізму; вивчення особистості у всіх різноманітних зв'язках її з навколишніми людьми; єдності свідомості й діяльності; уникнення нанесення шкоди дитині; єдності діагностики й корекції розвитку психіки; неупередженості при вивченні дитини; принцип співробітництва та ін.

2. Розробка індивідуальних програм поліпшення життєвої ситуації кожної дитини. Індивідуальні програми розглядаються як оптимально підібраний відповідно до заданих умов комплекс соціальних і

педагогічних засобів, що включають методи, процедури, ресурси (матеріальні, людські, тимчасові, інформаційні) і технології, які застосовуються для вирішення чітко сформульованої соціально-педагогічної проблеми дитини, дозволяючи досягати ефективного результату. Індивідуальна програма містить рекомендації про необхідність проведення консультацій фахівців, корекційних (індивідуальних і групових) занять із дитиною. Даний етап дозволяє визначити коло змін і уточнень, які необхідно внести в процеси актуалізації й реалізації ресурсного фонду, у заплановані програмою табору заходи, а також дає можливість визначити коло необхідних заходів у сфері саморозвитку й самовиховання дітей. Об'єктом діяльності проектування є система заходів табору, спрямованих на соціальне виховання дитини. Орієнтиром для практичного здійснення даного етапу виступають результати попереднього етапу. Педагогічне забезпечення соціального виховання проблемних дітей спрямоване на розвиток їх суб'єктності й характеризується унікальністю, тобто для кожної дитини потрібне конструювання індивідуальної траєкторії соціального становлення. Конструювання індивідуальної траєкторії передбачає діагностику особистісних ресурсів, виявлення оптимальної системної сукупності інституційних ресурсів, їх активізацію й організацію функціонування в традиційних формах.

Відповідно, реалізація даного етапу вимагає застосування таких методів проектування, як методи ідеалізації, моделювання, прогнозування, синтетичний метод і інші. Критерієм завершеності даного етапу є наявність програми соціального виховання дитини.

3. Реалізація індивідуальних програм, спрямованих на виведення дитини із соціально небезпечного положення. Даний етап реалізовується безпосередньо в процесі практичної діяльності в заміських дитячих таборах на основі розроблених і апробованих програм організації соціального виховання дітей. На даному етапі йде реалізація індивідуальних маршрутів дітей, заснованих на актуалізації й реалізації ресурсного фонду.

Розроблені і апробовані програми організації соціального виховання проблемних дітей в умовах заміського дитячого табору спрямовані на розвиток усіх сутнісних сфер особистості (інтелектуальної, мотиваційної, емоційної, вольової, сфері саморегуляції і т.д.). Як показують дослідження, часто проблемні діти не розвинені в плані емоційної культури й культури спілкування. У зв'язку із цим у процесі програмування табірної зміни враховуються питання організації спільної діяльності при довірливому емоційному спілкуванні, що дозволяє дітям краще зрозуміти один одного й навчитися довіряти, розвивається й збагачується соціальний досвід дитини, її самосвідомість, підвищується самооцінка. При цьому вирішуються наступні завдання: формування в дитини почуття захищеності, безпеки через любов і

увагу до неї, її конкретних потреб; емоційний розвиток дитини; корекція розвитку сенсорної й рухової сфери через організацію спортивних занять; розвиток адекватних потреб і інтересів, формування уявлень про світ, природу, людей, суспільство, норми поведінки, тобто, формується пізнавальна активність дитини, розвиток уміння самостійно організовувати своє дозвілля [8].

У процесі програмування діяльності заміського дитячого табору необхідно враховувати найважливіші сфери життєдіяльності дитини, такі як: побутова (організація життєвого простору на всю табірну зміну); освітня (пріоритетом є завдання розширення й розвитку світогляду дитини); сфера міжособистісної взаємодії (повинна містити в собі можливості для одержання досвіду диференційованих відносин).

Результати досліджень американських учених свідчать, що в інтелектуальній сфері в дитини необхідно формувати обсяг, глибину, дівість знань про моральні цінності, моральні ідеали, принципи, норми поведінки. У мотиваційній сфері доцільно формувати правомірність і обґрунтованість адекватного ставлення до моральних норм: чуйне ставлення до людей, поєднання особистих і суспільних інтересів, прагнення до ідеалу, досягнення життєвої мети й сенсу життя, відповідальне ставлення до своїх обов'язків. Розвиток названих елементів є головною рушійною силою формування й розвитку особистості. В емоційній сфері в дитини необхідно формувати характер моральних переживань, пов'язаних з нормами або відхиленнями від норм і ідеалів: жалість, співчуття, довіру, вдячність, чуйність та інші. Тобто те, що звичайно формують у дитини батьки й родина за умови, що родина благополучна. У вольовій сфері необхідно формувати морально-вольові устремління в реалізації моральних учинків: мужність, сміливість, принциповість та інші. У заміському дитячому таборі повинні бути організовані заходи і використовуватися в роботі такі форми, які стимулюють прояв активності дитиною. У сфері саморегуляції необхідно формувати моральну правомірність вибору: самооцінку, самокритичність, уміння співвіднести поведінку з діями інших людей, самоконтроль і рефлексію [5].

Таким чином, рівень розвитку сутнісних сфер проблемної дитини визначає межі виховних впливів у заміському дитячому таборі і повинен враховуватися при програмуванні діяльності в таборі.

Висновки. Отже, сьогодні в США функціонує велика кількість таборів, частина з яких призначена спеціально для роботи з проблемними дітьми, забезпечення їх соціального виховання. Деякі з них працюють не тільки літом, а впродовж року. Реалізація розробленої американськими вченими моделі виховної роботи з проблемними неповнолітніми зазвичай зумовлює позитивні зміни в інтелектуальній, мотиваційній, емоційній, вольовій сфері особистості, а також сфері саморегуляції і поведінці.

Список використаної літератури

1. Bos C., Vaughn Sh. Strategies for Teaching. Students with Learning and Behavior Problems. Boston: Ross Publishing Company, 2008. 190 p.
2. Bennett W.J. What Works: Schools Without Drugs. Wash. D.C.: US Department of Education, 2006. 114 p.
3. Cohen A. Delinquent Boys. N.Y. Prentice-Hall, 1995. 211 p.
4. Van der Kley M. Behavior Disorders. Causes, Development and Treatment in Children. Christchurch: Macprint Printing and Publishing, 2006. 227 p.
5. Aidman B.J. How Summer School Can Provide a Jump Start for Students. *Educational Leadership*. 1997. Vol.55. №4. P.53–59.
6. Carlson R.E. The Values of Camping. N.Y.: American Camping Association, 1995. 102 p.
7. Redl F. The Role of camping in Education in Outdoor Education. Mineapolis: Burgess Publishing Company, 2008. 172 p.
8. Dimock H.S. Administration of the Modern Camp. N.Y.: Association Press, 2008. 87 p.

References

1. Bos, C., & Vaughn, Sh. (2008). *Strategies for Teaching. Students with Learning and Behavior Problems*. Boston: Ross Publishing Company
2. Bennett, W.J. (2006) *What Works: Schools Without Drugs*. US Department of Education.
3. Cohen, A. (1995). *Delinquent Boys* (1995). Prentice-Hall.
4. Van der Kley, M. (2006) *Behavior Disorders. Causes, Development and Treatment in Children*. Macprint Printing and Publishing.
5. Aidman, B.J. (1997). How Summer School Can Provide a Jump Start for Students. *Educational Leadership*, 55 (4), 53–59.
6. Carlson, R.E. (1995). *The Values of Camping*. American Camping Association.
7. Redl, F. (2008) *The Role of camping in Education in Outdoor Education*. Burgess Publishing Company.
8. Dimock, H.S. (2008). *Administration of the Modern Camp*. Association Press.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2023 р.
Стаття прийнята до друку 04.04.2023 р.

Kozubovsky Maksym

PhD Student, Department of General Pedagogic and Pedagogic of Higher School
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

SOCIAL EDUCATION OF VULNERABLE CHILDREN IN THE SUMMER CAMPS OF THE USA

Abstract. Children's health camps are one of the most common forms of summer recreation for children and teenagers. Summer camp is, on the one hand, a form of organizing free time for children of different ages, genders and developmental levels, and on the other hand, it is a space for improving the health and development of a child's artistic, technical, and social creativity. Children's summer camp has its own specificity, which gives it certain advantages over other forms and means of work. The environment of the camp is very different from the usual home or school environment. This is expressed, first of all, in children living together. It is here that children interact more closely with their adult mentors, a "zone of trust" emerges between them more quickly. Thirdly, children participate in a healthier and safer way of life in the natural conditions of the social and natural environment. Fourth, children actively communicate with nature, which contributes to strengthening their health and increasing the level of ecological culture. And, finally, rest, entertainment and hobbies give children the opportunity to restore their physical and mental strength. All this helps to develop new skills, to more fully reveal the potential of one's personality. The stay of problem children prone to deviant behavior in summer camps is of particular importance. They usually feel isolated in the class group, are often brought up in dysfunctional families, and do not have the skills of adequate behavior in society. In the summer camp, special attention is paid to them, they feel like equal members of the team, have the opportunity to do their favorite things and positively express themselves in some type of activity. The USA have long and established traditions. Some of them work only in the summer, others – throughout the year. The purpose of the article is to analyze the specifics of working with problem children in summer country camps. Theoretical research methods have been used in this study (analysis of scientific sources, systematisation, concretization, comparison, abstraction and generalisation). The results of this investigation give possibility to reveal that appropriate work with problem children is carried out in summer camps, and is aimed not only at their physical improvement, but also moral improvement. As a result, there are positive changes in the intellectual, motivational, emotional, volitional, sphere and self-regulation of the individual. The generalized model of work with problem children in summer camps involves 3 stages: diagnosis of the child's personal development; development of relevant programs for working with children; implementation of programs.

Key words: vulnerable children, social education, summer camp, model, the USA.